

Altın Yılını Yaşayan Türk Kütüphaneciliği Dergisinden Yansımalar

Reflections from the Journal of Turkish Librarianship, Living Its Golden Year

Oya Gürdal*

Öz

Yayıncılığın en belirgin karakteristiği, kuşkusuz, yaratıcılıktır. Escarpit, yayıncıya “ebe” sıfatını yakıştırmaktadır. Gerçekten de ortada bir doğum olayı söz konusudur; bu sebeple her doğum gibi sancılı ve risklerle doludur. İşte Türk Kütüphaneciler Derneği'nin yayını olan Türk Kütüphaneciliği dergisi, 50 yıldır bu biricik olguyu “doğum olayını” okurları için gerçekleştiriyor, yazar ve okurlarıyla doğum sonrası mutluluğu paylaşıyor.

Yazı, meslektaşları ve dergi okurlarını, dergi kullanılabilirliğinin artırılması ve dergi içeriğinin, entelektüel çaba ve kuramsal paradigmalara yönelik makalelerle zenginleştirilmesi gereği üzerinde düşünmeye çağırıyor. Makale aynı zamanda, Türk Kütüphaneciliği ve eski adıyla Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni'nin kullanılabilirliğine yönelik, Türk Kütüphaneciliği dergisinin son 10 yılı baz alınarak gerçekleştirilen “atf analizi” verilerini içermektedir.

Abstract

The most specific characteristic of publishing is no doubt, creativity. Escarpit, describes publisher as a “midwife”. Actually there happens a labor. For this reason it is painful and has risks as every labor. Thus, the journal of Turkish Librarianship which is the publish of Turkish Library Association, performs this unique phenomenon, the “labor fact” since 50 years for its readers. It shares the hapiness of labor both with its authors and readers.

The paper, calls colleagues and readers of the journal, to think about the requ-

* Yrd.Doç.Dr. Oya Gürdal, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesidir; e-posta: ogurdal@humanity.ankara.edu.tr

irement of how to enrich it by context. For instance supporting it with articles referring to intellectual efforts and theoretical paradigmas, and also about the ways how to increase its usage. At the same time the paper concerns data about "citation analysis" based on last decade of the journal of Turkish Librarianship referring its usage.

Anahtar Kelimeler:

Türk Kütüphaneciliği Dergisi, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Yayıncılık

Keywords:

The Journal of Turkish Librarianship, Bulletin of the Turkish Librarians' Association, Publishing

50 yaşındaki *Türk Kütüphaneciliği* dergisinin geçmiş ve günümüzdeki yansımalarını değerlendirirken iki boyutlu bir akış canlanıyor zihinde; 50 yıldır hiç sapsmadan kendi doğrultusunda sürdü bu akış. Yansımalar da bu akışın ürünü; ilki düşünsel anlamda üretilen bilginin uygulamaya dönüşümü ve "pratik yarar" sağlayan bilgi yansıması, diğeri ise uygulamaya geçen bilginin kuramsal bilgiye dönüşümü ve "sorulara doğru yanıtı veren bilginin üretimi" yansıması. Derginin 50 yıllık serüveni izlendiğinde, sözü edilen yansımalara ortam hazırladığı ve tanıklık ettiği görülür.

Yansımanın bir yönü, düşünsel çaba ve özgün bilgi üretimini gerektirirken diğeri yönü, "pratik yarar" sağlamayı ön planda tutuyor ve sanki düşünsel çabayı arka plana atıyor. Bu nedenle de *Türk Kütüphaneciliği* dergisi, özellikle son yıllarda, mesleğe entelektüel çabalarıyla katkıda bulunan bilim adamlarınca eleştiriliyor. Dergide yayınlanan makalelerin, mesleğin, ulusal bilgi alt yapısını oluşturmaktan ziyade "pratik yarar" sağlamaya yönelerek "teknoloji odaklı" olduğundan yakınıyor. Bu saptama, yalnız bizim bilim adamlarımızca değil, kütüphanecilik ve enformasyon mesleğinin ve/veya bilim dalının doğasından kaynaklanan nedenlerle bağ kurularak, yabancı bilim adamlarınca da yapılıyor.

Kütüphanecilik literatüründe kuramsal gelişme ve analiz çabalarını yetersiz bulan Robert Grover, Jack Glasier ve Maurice Tsai gibi araştırmacılar, kütüphanecilik ve enformasyon biliminin, diğeri alanlar ile karşılaştırıldığında, genç sayılabilecek bir disiplin olduğunu öne sürmektedirler. Onlar bu değerlendirmeyi, alanın kuramsal analizi vurgulayan makalelerden yoksun olduğu ve kütüphanecilik ve enformasyon bilimi alanındaki araştırmaların çok pragmatik (pratik yarara yönelik) olduğu, daha geniş kuramsal içerik ile genelleştirilen girişimlere odaklanma çabalarının ise yetersiz olduğu, saptamalarına dayandırmaktadırlar. Sonuç olarak, kütüphanecilik ve enformasyon bilimi alanındaki kuramsal araştırma düzeyinin aslında, var olduğunu ancak araştırmacıların, daha titiz araştırma yöntemleri aracılığıyla varsayımlarını doğrulama yönünde kuram geliştirmeye ilgilerinin

az bulunduğu belirtilmektedir (Grover, R., J. Glasier and M. Tsai, 1991: 276-278).

Meyer ve Spencer (1996) da, kütüphaneciliğin son yüzyılda, ABD'deki mesleki ve bilimsel literatürün yapısını geliştirmiş bulmakla birlikte, kütüphaneciliğin aslında uygulamalı bir disiplin olarak değerlendirildiğini ve bu nedenle diğer disiplinlerdeki araştırmacıların kütüphanecilik literatürüne sıklıkla başvurmadığı ve dolayısıyla diğer disiplinlerin gelişmesine sınırlı düzeyde etkisi bulunan, perspektifi geniş olamayan bir alan olarak değerlendirildiğini belirtmektedir (Meyer and Spencer, 1996: 23). Meyer ve Spencer da, bu doğrultuda bir araştırma yaparak araştırma bulgularını analiz etmişlerdir. Araştırma bulguları, kütüphanecileri hangi disiplin ve/veya alandaki bilim ya da düşün adamlarının atıf gösterdiğini belirleme isteği ile gerçekleştirilen "atıf analizi"ne dayalıdır. Araştırmada temel soru, "diğer alanlardan bilim adamları, kütüphanecilik literatürünü okuyor, tartışıyor ve atıf gösteriyor mu" olarak tanımlanmıştır.

1992 yılında DIALOG'taki Social SciSearch ve ISI'nın ürünü olan *Journal Citation Reports*'un verileri kullanılarak gerçekleştirilen araştırmada, "kütüphanecilik ve enformasyon bilimi" kategorisinde bulunan dergiler baz alınmıştır. Çalışma kapsamı belirlenirken, temel olarak bir dergide yayınlanan makale sayısı ile makalelerin aldığı atıf sayısının oranını veren "etki faktörü" (impact factor).4 ve daha yüksek dergi kriteri getirilmiş ve böylece araştırmanın örneklem grubuna 24 dergi alınmıştır. Araştırma sonunda, örneklem alınan 24 dergiden yapılan toplam 14.378 atıftan, 12.447'sinin (%86.6) kütüphanecilik ve enformasyon bilimi alanlarının dergilerindeki makalelerde gösterildiği, 1.931'inin (%13.4) de diğer alanların dergilerinde yayınlanan makalelerin yazarlarınca gösterildiği saptanmıştır. Meyer ve Spencer, %13.4 oranındaki kütüphanecilik dışı disiplinlerden, kütüphanecilik dergilerine yapılan atıfların, hangi disiplinlere ait olduğunu belirlemek üzere dergilerin de konu kategorilerine göre listesini çıkarmışlar ve şu bulgulara erişmişlerdir:

- 100 atfın üzerinde atıfa sahip konu kategorileri;
 - bilgisayar uygulamaları ve siberetik
 - eğitim ve eğitsel araştırma
 - ergonomi
 - psikoloji
- 50 ile 100 arası atıf taşıyan konu kategorileri;
 - iş
 - kimya
 - iletişim
 - yönetim
 - tıp
 - fizik

- planlama ve kalkınma
- sosyal bilimler (disiplinler arası)
- sosyoloji (Meyer and Spencer, 1996: 26-27).

Yazarlar, bilgisayar ve sibernetik kategorisinde yer alan dergilerin, %15.5 oranla, kütüphanecilik dergilerine en fazla atıf yapan dergiler olduğunu; bunun yanı sıra %11.6 ile sosyalbilim dergilerinin, %10.2 ile tıp dergilerinin, %9.9 ile psikoloji alanındaki dergilerin atıf gösterdiğini bulgulamıştır. Araştırmada, “kütüphanecilik ve enformasyon bilimi” alanında en çok atıf alan iki dergiye dikkat çekilmiştir: *Scientometrics* (%23.3) ve *Journal of the American Society for Information Science* (%21.6); diğer disiplinler tarafından atıf gösterilen kütüphanecilik dergileri içinde bu iki derginin toplam oranı %44.9’dur.

Söz konusu dergilerden *Scientometrics*’in tirajı N/A, *Journal of the American Society for Information Science*’ın tirajı ise 5.800’dür. Bunun yanında tirajı 13.000 olan *College & Research Libraries* ve tirajı 24.000 olan *Library Journal*’ın, çok fazla atıf almadığı belirlenmiştir.

Yazarlar, bu araştırmada konu bağlamında edinilen verilerin, önceki çalışmalara kıyasla daha yüksek oranları içerdiği halde, sosyal bilimlerin diğer alanları ile karşılaştırıldığında, kütüphanecilik ve enformasyon biliminin daha gelişmiş alanların düzeyinde atıf almadığını, diğer yandan söz konusu disiplinlerin atıflarının hangi içerikte olduğunun tespiti için başka araştırmaların da yapılması gerektiğini ve kütüphanecilerin diğer alanlardan alınan kuramsal perspektifleri ve/veya paradigmaları (yaklaşım tarzlarını) kullanma yoluyla alanda kuramsal yapıyı inşa etmeleri gerektiğini de vurgulamışlardır (Meyer and Spencer, 1996: 31-32). Benzer bir araştırmayı, ne yazık ki şu aşamada ülkemiz kütüphanecilik literatürü ve özellikle *Türk Kütüphaneciliği* dergisi için gerçekleştirmek olanaklı değildir. Bunun nedeni, büyük ölçüde, ülkemiz literatürünü irdelemeye katkıda bulunacak atıf indeksine sahip olamayışımızdır. Ancak yine de ilgili alanlardaki dergiler örneklem alınarak bu içerikte bir araştırma lisansüstü bir çalışmada titizlikle ele alınabilir. Bununla birlikte bildiri sınırları içerisinde, *Türk Kütüphaneciliği/Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*’nin mesleki literatüre katkılarını belirleme amacıyla dar kapsamlı bir “atıf analizi” çalışması yapılmıştır. Bu çalışmaya, “*Türk Kütüphaneciliği/Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*’nin, *Türk Kütüphaneciliği* dergisinde son on yılda yayınlanan makalelerde hangi oranda atıf gösterildiği” sorusu dayanaklık etti. Bu soruyu yöneltmedeki asıl amaç, Meyer ve Spencer’in kendi araştırmalarında yaptıkları gibi, “*Türk Kütüphaneciliği* dergisini kim okuyor, tartışıyor ve atıf gösteriyor?” sorusuna yanıt bulmak bir anlamda kullanılabilirliğini tespit etmek idi. Soruya yanıt aramak üzere, derginin son on yılında (1992-2001) yer alan makalelerin herbirinin, toplam atıf sayısı, Türkçe ve yabancı dildeki atıf sayısı ve *Türk Kütüphaneciliği* dergisine yapılan atıf sayısı belirlendi ve oranları elde edildi. Dergide yayınlanan çeviri, rapor, yasa, yönetmelik vd. mev-

zuat, basın bülteni, bildirge, forum, açılış konuşmaları, gezi izlenimleri içerikli yazılar ile değerlendirmeye yer vermeyen ve sadece bibliyografik kimlikleri içeren bibliyografik çalışmalar araştırma kapsamına alınmamıştır.

Böylece *Türk Kütüphaneciliği* dergisinde yayınlanan makalelerde *Türk Kütüphaneciliği* dergisinin kullanım yoğunluğunu belirlemek üzere gerçekleştirilen araştırmada son on yılda (1992-2001) yayınlanan makaleler örneklem alınmıştır. Araştırma kapsamına alınan dergilerin, 1992-1995 (1) yılları arasında dergi sayıları “hakemsiz” yazıları içerirken, derginin yarı “hakemli” olduğu 1995 (2)- 2001 yılları arasında yayınlanan dergiler, hem “hakemli” hem de “hakemsiz” makaleleri içermektedir.

Araştırma sonunda, “atıf analizi” kapsamına alınan 40 sayıda toplam 314 makale değerlendirilmiştir. 314 makalenin 114’ü “hakemli”, 200’ü “hakemsiz” niteliktedir. Makalelerin “hakemli”, “hakemsiz” olma niteliklerine göre dağılımı 1. tabloda gösterilmiştir.

1. Tablo: Hakemli ve hakemsiz yazılardaki atıf sayı ve oranları (1992-2001)

	Hakemli				Hakemsiz			
	Türkçe	Yabancı	TKDB/TK	Toplam	Türkçe	Yabancı	TKDB/TK	Toplam
2001	69 (%29.61)	164 (%70.38)	16 (%6.86)	233	134 (%62.03)	82 (%37.96)	26 (%12.03)	216
2000	147 (%46.66)	168 (%53.33)	9 (%2.85)	315	57 (%74.02)	20 (%25.97)	3 (%3.89)	77
1999	154 (%57.89)	112 (42.10)	12 (%4.51)	266	41 (%69.49)	18 (%30.50)	3 (%5.08)	59
1998	92 (%44.44)	115 (%55.55)	17 (%8.21)	207	26 (%68.42)	12 (%31.57)	5 (%13.15)	38
1997	166 (%53.03)	147 (%46.96)	24 (%7.66)	313	39 (%100)	0 -	2 5.12)	39
1996	69 (%35.75)	124 (64.24)	12 (%6.21)	193	11 (%61.11)	7 (%38.88)	2 (11.11)	18
1995*	141 (%57.31)	125 (%50.81)	23 (%9.34)	246	30 (%73.17)	11 (%26.82)	10 (%24.39)	41
1994					87 (%65.41)	46 (%34.58)	12 (%9.02)	133
1993					46 (%38.98)	72 (%61.01)	6 (%5.08)	118
1992					83 (%60.14)	55 (%39.85)	12 (%8.69)	138
Toplam	838 (47.26)	955 (53.86)	113 (6.37)	1773	554 (63.16)	323 (36.83)	81 (9.23)	877

* *Türk Kütüphaneciliği* dergisi 1995 yılında hakemli dergi olmuştur; ancak söz konusu durum, 2. sayıdan itibaren geçerlidir. Tonta (1995), 1995 yılının ilk sayısında, “gelecek sayıdan başlayarak Türk Kütüphaneciliği’nde yayınlanacak makaleler konu uzmanlarından oluşan Yazı Değerlendirme Kurulu üyelerinin görüşleri doğrultusunda yayınlanacaktır” ifadesini kullanmıştır. Bu sebeple araştırmada 1995 yılının ilk sayısında yer alan makaleler “hakemsiz” yazılar kategorisinde değerlendirilmiştir.

Araştırma’da *Türk Kütüphaneciliği*’nin kullanım oranını belirleme yanında, gösterilen atıfların ne kadarının Türkçe ve yabancı dilde olduğunu belirleme isteği de doğmuştur. Bu bağlamda gerçekleştirilen “atıf analizi” sonunda 314 makalede, toplam 2650 “atıf” kullanıldığı saptanmıştır. Bununla birlikte 314 makalenin 109’u (%34.71) atıfsızdır. “Atıf analizi” verileri, yıllara göre, “hakemli” ve “hakemsiz” tüm makalelerde kullanılan toplam atıf sayısı ve oranları ile, 2. tabloda sunulmuştur.

2. Tablo: Hakemli ve hakemsiz yazılardaki toplam atıf sayısı ve oranları (1992-2001)

	Toplam atıf	TKDB/TK	Türkçe	Yabancı
2001	449	42	203	246
2000	392	12	204	188
1999	325	15	195	130
1998	245	22	118	127
1997	352	26	205	147
1996	211	14	80	131
1995	287	33	171	136
1994	133	12	87	46
1993	118	6	46	72
1992	138	12	83	55
Toplam	2650	194 (%7.32)	1392 (%52.52)	1278 (%48.22)

Türk Kütüphaneciliği dergisinde son on yılda yayınlanan makalelerdeki toplam atıf sayısı (2650) içinde *Türk Kütüphaneciliği* ve/veya *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*’nin kullanım oranı, %7.32 olarak saptanmıştır.

Kurbanoglu’nun “Türk Kütüphanecilerinin Kullandığı Dergiler” adlı çalışmasında, ülkemizdeki kütüphanecilerin en çok kullandığı dergileri saptamak üzere, *Türk Kütüphaneciliği* dergisinin 1981-1995 yılları arasında yayınlanan makalelerde atıf gösterilen dergilerin bir listesi çıkarılmış ve dergilerin kullanım sıklığı belirlenmiştir. Araştırmada, 15 yılda toplam 248 dergiye atıf yapıldığı ve *TK/TKDB*’nin gösterildiği atıf sayısının 193 olduğu tespit edilmiştir (Kurbanoglu, 1996: 108-109). Araştırmada atıf analizi, dergiler bazında gerçekleştirilmiştir; saptanan 1113 toplam atıf sayısını, *TK/TKDB*’ye gösterilen 193 atıf sayısına oranladığımızda, *TK/TKDB*’nin kullanılabilirlik oranının, dergiler bazında, %17.34 olduğunu görmekteyiz.

Bu araştırma kapsamında yürütülen “atıf analizi” sırasında, sadece dergilerin değil tüm bilgi kaynağı türlerinin (dergi, kitap, ansiklopedi, tez, web siteleri vd.) atıf olarak kapsama alınıp değerlendirildiği belirtilmelidir. Bununla birlikte araştırma kapsamında analiz edilen 314 makalenin sadece 77’sinde (%24.5)

TK/TKDB'ye atıf yapıldığı ortaya çıkmıştır. Söz konusu oranlar, *TK/TKDB*'nin istenen düzeyde kullanılmadığını gösterse de, atıf olarak gösterilen bütün bilgi kaynağı türleri ve özellikle son yıllarda sıklıkla kullanılan elektronik ortamdaki bilgi kaynakları göz önünde tutulduğunda, kullanım oranının çok da yetersiz olmadığı kabul edilebilir. *Türk Kütüphaneciliği ve/veya Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*'ni atıf gösteren makale sayısının yıllara göre dağılımı aşağıda sunulmuştur –bu dağılımda daha önce 1. ve 2. tabloda sunulan tek tek atıflar değil *TK/TKDB*'nin atıf kaynağı olarak alındığı makaleler esas alınmıştır, bir başka deyişle kaç makalede *TK/TKDB*'nin referans gösterildiği saptanmıştır-.

2001 yılında 5'i hakemli, 8'i hakemsiz toplam 13 makalede; 2000 yılında 5'i hakemli, 3'ü hakemsiz toplam 8 makalede; 1999 yılında 5'i hakemli 2'si hakemsiz toplam 7 makalede; 1998 yılında 5'i hakemli, 2'si hakemsiz toplam 7 makalede; 1997 yılında 7'si hakemli, 2'si hakemsiz toplam 9 makalede; 1996 yılında 7'si hakemli, 2'si hakemsiz toplam 9 makalede; 1995 yılında 13'ü hakemli, 3'ü hakemsiz toplam 16 makalede; 1994 yılında 3 makalede; 1993 yılında 1 makalede ve 1992 yılında 4 makalede olmak üzere toplam 77 (314'ün içinde) makalede *TK/TKDB* atıf gösterilen ve/veya yararlanılan kaynak olmuştur.

Bir derginin kullanılabilirliğini kalitesi belirler, kalite ise “farklılığı” ile kendini gösterir; bununla birlikte “farklılığı” ve dolayısıyla kaliteyi farketme, okurun sorumluluğundadır. Bundan dolayı yukarıda derginin kullanılabilirliğini gösteren verilerin, “kalite” ile mi yoksa “farklılığı farketme” ile mi ilgili olduğu mutlaka araştırılmalıdır. Bu doğrultuda, bundan iki yıl önce yayın yönetmeni olarak Yayın Kurulu'ndaki arkadaşlarımız ile birlikte, okurlarımızın dergi hakkındaki görüşleri, izlenimleri ve isteklerini almak üzere bir “kullanıcı araştırması” yapma girişiminde bulunduk ve araştırma formunu 1 yıl boyunca derginin son sayfasına yerleştirdik. Araştırmanın, okurların dikkatini çekmesi için, derginin dış ve iç kapakındaki içerikler sayfasında ve kutup-1'de duyurusunu yaptık; yıl sonunda ise 2 okurumuzdan yanıt aldık. O aşamada yine kendimize “acaba duyurusunu mu iyi yapmadık?” sorusunu yönelttik. Sanıyoruz ki okurlarımız ve derginin okuru olmayan meslektaşlarımızın da benzeri soruları kendilerine yönelmeleri ve yanıt aramaya çalışmalarını gerekiyor; ‘dergiyi kendileri ve meslekleri adına kullanma ve kullanmama nedenleri’ gibi.

Dorothy Broderick, bir ALA Konferansı'nda dergi yayıncılığı konusunda düzenlenen bir forumda, okuyucular ve abonelerin, bir yayının kalitesi için, en az onu ortaya koyanlar kadar sorumluluk taşıdığını belirtmiştir (Maguire, 1988: 318).

Burada bir tür hesaplaşma yapma niyetinde de değiliz ancak dergimiz, dergiyi geçmişten bugüne tüm ayrıntıları ile irdeleyen bu “özel sayı”da da izlendiği üzere, gerçekten uluslararası standartları ve nitelikleri taşımaktadır. Büyüklerimizden aldığımız emeneti iyi taşıyabilmek için çok çalıştık ve çaba gösterdik; derginin içeriğini daha da zenginleştirmek ve kuramsal paradigmaları geliştire-

mek, kullanılrlılığını en üst düzeye çıkarmak ve 'yarar'a dönüştürmek ise hepimizin sorumluluğu. Bu oluşumun gerçekleşebilirliği ise, ancak, dergiyi yayınlama sorumluluğunu taşıyanlar, yazarlar ve okurların birlikteliği ile mümkün kılınabilir.

KAYNAKÇA

- Grover, Robert, Jack Glasier and Maurice Tsai. (1991). "An Analysis of library and information science research", *Journal of Educational Media & Library Sciences* 28 (Spring): 276-278.
- Kurbanoğlu, Scrap. (1996). "Türk kütüphanecilerinin kullandığı dergiler", *Türk Kütüphaneciliği* 10 (2): 105-118.
- Meyer, Terry and John Spencer. (1996). "A Citation analysis study of library science: Who cites librarians", *College & Research Libraries* 57 (Jan.): 23-33.
- Maquire, Carmel. (1988). "Good, bad or irrelevant: Quality, price and value of library journals", *IFLA Journal* 14 (4): 318-323.
- Tonta, Yaşar. (1995). "Türk Kütüphaneciliği'nde yeni atılımlar", *Türk Kütüphaneciliği* 9 (1): 3-4.